

POLISH EXEGESIS ON ELIADE'S VISION OF SACRED AND PROFANE

Magdalena Filary

Lecturer, PhD., University of Craiova

Abstract: Polish reception of Mircea Eliade's scientific work was mainly focused on the fundamental topics and concepts of the phenomenologist and historian of religion, the most important of them being sacred and profane. Two important works concentrated on the notions of sacred and profane appeared in Poland: the preface of Marcin Czerwiński to the book «Sacred, Myth, History» and an essay entitled «Between the Sacred and Profane», signed by Andrzej Tokarczyk.

Our paper presents the way of perceiving Mircea Eliade's fundamental concepts, as well as the appreciations and main reproaches brought to Eliade by these two exegetes.

Keywords: exegesis, sacred, profane, Eliade, hermeneutics

Simbolul religios a fost considerat adevăratul obiect al istoriei religiei, fiind mijlocul prin care se poate medita asupra sacralului.

Sacru este cel de-al doilea termen esențial în opera lui Eliade. Istoricul religiilor a scris cartea *Sacru și profanul* pentru a pune în discuție dialectica celor doi termeni, care acoperă cele două suprafețe ale Lumii și ale realului.

În cazul sacralului putem vorbi despre mai multe linii de analiză, paliere de interpretare și descriere, inițială fiind perspectiva dialectică: „prima definiție care s-ar putea da sacralului este aceea că e opusul profanului”, afirmă Eliade în lucrarea citată. Al doilea palier este relația sacralului cu realul, realitatea și irealitatea, opoziția cu profanul fiind și din acest punct de vedere importantă: „sacru înseamnă putere și, în cele din urmă, realitate. Sacru este saturat de ființă. Puterea sacră înseamnă deopotrivă realitate, perenitate și eficiență. Opoziția sacru-profane este adesea înțeleasă ca opoziția între real și ireal sau pseudoreal. Să nu ne așteptăm să găsim în limbile arhaice terminologia proprie filozofilor, adică real-ireal și așa mai departe; dar ideea există. Dorința omului religios de a fi, de a face parte din realitate, de a se simți saturat de putere este, prin urmare, cât se poate de firească”.¹

Eliade a vorbit, adesea, despre experiența sacralului, despre modul în care el intră în lume și i se revelează omului, despre tipurile sale de revelare și de prezență: „când ne gândim la sacru nu trebuie să-l limităm la figuri divine. Sacru implică credința în Dumnezeu, în zei sau spirite. El este, și o repet, experiența unei realități și izvorul conștiinței de-a exista în lume. Ce este această conștiință care ne face oameni? Este rezultatul experienței sacralului, rezultatul împărțirii ce se operează între real și ireal. Dacă experiența sacralului este esențialmente de ordinul conștiinței, este evident că sacru nu se va recunoaște din «afară». Numai prin experiența interioară îl va recunoaște fiecare”.²

Una dintre dimensiunile cele mai interesante ale concepției lui Eliade despre sacru este cunoscută datorită expresiei, comprehensiv construită, *camuflarea sacralului în profane*. Prin aceasta, istoricul religiilor se raportează la modernitate și contemporaneitate, la posibilitățile omului din secolul al XX-lea de a recepta dimensiunea sacră a existenței: „Desacralizarea lumii moderne, care este generală nu numai în Occident ci și în Orient, (...) acest proces de desacralizare universală eu îl consider singura creație religioasă a lumii moderne. Adică o perfectă camuflare a sacralului în profane. Nu se mai poate distinge, este o identificare și mulți cred că această identificare a sacralului în profane este o desacralizare și o ignorare totală a

¹Mircea Eliade, *Sacru și profanul*, traducere din limba franceză de Rodica Chira, București, Humanitas, p. 14.

²Mircea Eliade, *Încercarea labirintului*, traducere de Doina Cornea, Cluj-Napoca, Editura Dacia, p. 123.

experienței religioase. Eu cred că pot arăta contrariul, că este din nou o camuflare, o ascundere, o ocultare. Profanul exprimă în lumea profană funcția sacrului”.³

Nu trebuie uitat rolul pe care îl joacă arta în configurarea contemporană a manifestărilor sacrului, cazul suprarealismului fiind paradigmatic în concepția lui Mircea Eliade. Atît pictura, cît și literatura primei jumătăți a secolului al XX-lea sunt preocupate de ezoterism, de accesarea unor stări modificate de conștiință și de experimentarea situațiilor limită, prin urmare, și de experimentarea sacrului.

O altă dimensiune a operei eliadești de interes pentru exegeza poloneză a fost teoretizarea sacrului în raport cu profanul. Remarcăm, pentru început, că lucrarea nu se numește *Sacrul sau profanul*, ci *Sacrul și profanul*, ceea ce sugerează, încă din titlu, întrepătrunderea celor două dimensiuni ale existenței.

O lucrare importantă în receptarea poloneză a operei lui Eliade, focalizată pe noțiunile de sacru și profan, este prefața lui Marcin Czerwiński⁴ la cartea *Sacrum, mit, historia / Sacru, mit, istorie*, apărută la Varșovia în 1970.

Ultima dintre cărțile lui Marcin Czerwiński, *Întrebînd despre civilizație*, este un fel de testament științific al autorului. Czerwiński s-a concentrat în aceasta asupra a trei probleme pe care le-a considerat cele mai importante:

- i. rolul sacrului în viața contemporană;
- ii. organizarea problemelor sociale;
- iii. cultura elitistă față de cultura populară.

Este evident că nu puteau lipsi afinitățile și punctele de convergență cu opera lui Mircea Eliade.

Marcin Czerwiński scrie că, fără nicio îndoială, îl putem numi pe Eliade istoric al religiilor, dar lucrările lui aduc contribuții semnificative și în domenii precum antropologia, studiile de literatură sau teoria generală a semnelor. În anii '50 și '60, Eliade a fost subiectul principal al dezbaterilor cu privire la metodologia cercetărilor umaniste, cercetări care au avut și un caracter accentuat filozofic⁵, depășind astfel cadrele metodologiei științelor naturii/reale, cum mai sunt ele denumite.

Exegețul polonez subliniază că Eliade a fost un mare erudit în domeniul etnologiei și științelor despre cultură, că sistemul său de gîndire este orientat atît asupra experiențelor care sunt necesare pentru formarea unei viziuni asupra lumii, cît și spre cele care-i alcătuiesc filosofia personală. Eliade afirmă nu numai caracterul separat al subiectului cercetat, dar și specificul acestuia cu care are de-a face un istoric al religiilor. Studiile lui Eliade sunt, potrivit lui Marcin Czerwiński, un efort continuu de a da coerență succesiunilor de imagini și simboluri pe care, în mod obișnuit, le receptăm incongruent și haotic.⁶ Or rolul istoricului

³ Monica Lovinescu, *Întrevederi cu Mircea Eliade*, Eugen Ionescu, Ștefan Lupașcu și Grigore Cugler, București, Cartea Românească, 1992, p. 88.

⁴ **Marcin Czerwiński** (1924-2001) a fost sociolog și antropolog polonez. A studiat sociologia la Universitatea din Varșovia unde și-a obținut și doctoratul. Timp de mulți ani a fost profesor la Institutul de Filozofie și Sociologie și la Institutul de Artă al Academiei Poloneze de Științe (PAN). Printre principalele preocupări ale lui se enumără: teoria și sociologia culturii, rolul cultural-creator al artei și formarea stilurilor de viață. A colaborat la mai multe reviste socio-culturale. Este autor al numeroase lucrări și cărți științifice, precum și traducător de literatură științifică de limbă italiană și de limbă franceză. Între cele mai cunoscute lucrări ale sale sunt: *Lekcja wloska/ Lecția italiană*; *Przemiany obyczaju/ Schimbările obiceiului*; *Kultura i jej badanie/ Cultura și cercetarea ei*; *Magia, mit i fikcja – pierwotne mechanizmy kultury/ Magie, mit și ficțiune – mecanismele primitive ale culturii*; *Życie po miejsku/ Viața orășenească*; *System książki/Sistemul cărții*; *Okiem przechodnia/ Cu ochiul trecătorului*; *Samotność sztuki/ Singurătatea artei*; *Profile kultury/ Profilurile culturii*; *Przyczynki do antropologii współczesności/ Contribuții la antropologia contemporană*; *Sztuka w pejzażu kultury/ Arta în peisajul culturii*; *Pytając o cywilizację/ Întrebând despre civilizație*.

⁵ Marcin Czerwiński, „Prefață” la *Sacrum, mit, historia*, Varșovia, Editura PIW, 1993, p. 5.

⁶ Mircea Eliade, *Sacrul și profanul*, pp. 8-9.

religiilor este tocmai acela de a sistematiza acest tip de materie, de a stabili puncte de convergență și de a identifica structuri ale acestora.

Cercetătorul polonez observă că Eliade nu recurge la definiția termenului *sacrum* în sensul strict al cuvântului. De asemenea, observă că Eliade era atras de cercetarea stărilor paradoxale provocate de hierofanii și extazul religios, care sunt recurente în cultele mai multor popoare primitive de pe diferite continente. Exegetul polonez îl laudă pe savantul român pentru dezvoltarea cercetărilor asupra șamanismului asiatic, mai precis cel practicat în spațiul siberian (tunguși, manciurieni).⁷

Sociologul și antropologul polonez constată și faptul că Eliade adoptă rar unghiurile de vedere ale creștinismului. Concluzionează că este clar că punctul de plecare al concepției lui se află în contradicție cu fundamentele teologiei creștine, o contradicție iminentă doar dacă punem problema prin lentila ideologiei, și nu a hermeneuticii în genere. Cert este că interesul lui Eliade pentru Orientul Îndepărtat nu este doar o pasiune sau o opțiune conjuncturală, ci este definitoriu pentru înclinația sa spirituală.

Czerwiński explică faptul că uneori i se întâmplă lui Eliade să propună o sugestie pentru care, consideră el, este nevoie „să așteptăm ca istoria să o confirme”. Așadar, el este conștient de faptul că istoria este constructivă, oferind ocazia, de-a lungul evoluției pe care o presupune, ca binele să se realizeze.⁸

Textele care au fost alese pentru cartea *Sacrum, mit, historia* privesc problematica neutralizării istoriei. Czerwiński comentează că „tezelor lui Eliade nu le este imputată originalitatea, ci, dimpotrivă, acestea sunt astăzi acceptate în domeniul antropologiei și etnologiei. Originalitatea autorului constă în deschiderea sa către sacru”.⁹ După părerea lui Czerwiński, Eliade a știut în lucrările sale să se folosească deplin de cunoștințele ample despre credințele religioase (și magice) pe care le deținea în procesul de regândire a dimensiunii istorice.

Antologia *Sacrum, mit, historie* a fost realizată cu acceptul și contribuția autorului român. Titlul cărții și titlurile anumitor părți sunt originale și au fost stabilite de însuși Mircea Eliade.

Principala problemă abordată în carte este raportul culturii cu variabilitatea provocată de timp și de perspectiva historicismului. Prima parte a culegerii conține fragmente în care sunt definiți termenii simbol, arhetip, mit. Partea a doua cuprinde la început reflecții asupra existenței, spațiului și timpului sacral. Următoarele două capitole ale acestei părți completează viziunea arhaică asupra acestora. O problematică puțin diferită abordează studiul *Mefistofel și Androginul*, și anume reprezentarea integrității contrariilor. A treia și ultima parte este formată din reflecții asupra întâlnirii lumii mitice cu istoria.

Prefațatorul cărții lui Eliade atenționează că în volum au fost omise anumite probleme legate de civilizația contemporană. Sacrul ocupă, pentru Eliade, un rol principal și în analiza antropologică a contemporaneității. Această antropologie are o structură aparte și un rol special. Pe de o parte, constituie o încercare de reconstruire a formelor arhaice ale culturii, pe care Eliade le regăsea în practicile șamanismului sau în tradiția credințelor și practicilor hinduiste. Pe de altă parte, Eliade dă un sens suplimentar acestei reconstrucții. Poziția sacrului în cultură depinde de structura spirituală a omului.

Exegetul polonez are impresia că Eliade critică realitatea culturală în care trăiește europeanul sau americanul contemporan. Teoria lui Eliade față de cultura occidentală contemporană se dovedește, astfel, mai degrabă negativă. Istoricul român al religiilor consideră că civilizația contemporană este desacralizată în toate ideologiile și instituțiile sale, că, în realitate, cultura contemporană ascunde sacralul degradat și camuflat sub forma

⁷Idem, p. 11.

⁸Idem, p. 15.

⁹Idem, p. 16.

profanului excesiv. Czerwiński sesizează și că Eliade inversează perspectiva lui Freud. Mai exact, pentru Eliade sentimentalismul și caracterul tendențios al omului, mai ales în formele populare ale culturii contemporane, sunt una dintre urmele violenței asupra structurii spirituale a omului și nu urme ale sacrului, așa cum considera Freud. Contradicția constă, așadar, în modul în care cei doi percep modul și locurile de manifestare ale sacrului.

Și din punctul de vedere al lui Marcin Czerwiński, Eliade este, în primul rând, teoretician și apostol al culturii orientale, potrivit modului în care percepe trăirea sacrului. Prefațatorul polonez atrage atenția că în modelul/ sistemul cultural (re)constituit de Eliade un rol central îl au simbolul și mitul, iar definirea și asimilarea acestor concepte este obligatorie, ele fiind cheia de boltă a edificiului hermeneutic creat de autorul studiilor reunite sub titlul *Sacrum, mit, historia*. Czerwiński conchide că, indiferent de minusurile care-i pot fi imputate, „Eliade rămîne maestru în domeniile care îi sunt apropiate”¹⁰, asimilarea concepției sale despre cum trebuie tratat simbolismul religios fiind paradigmatică în științele umaniste ale secolului al XX-lea.

O altă lucrare importantă despre noțiunile de *sacru* și *profan* a fost scrisă de către Andrzej Tokarczyk¹¹, cu titlul *Między sacrum a profanum/Între sacru și profan*, apărută în revista *Nowe Książki*, nr. 4/ 1986.

Din punctul de vedere al lui Tokarczyk, nu trebuie să fii eliadist ca să fii de acord cu constatarea autorului *Mitulul eternei reînțoarceri* că nostalgia omului după împlinirea omenirii, din ce în ce mai mare, se reflectă, printre altele, în fascinația trezită de ceea ce este sau poate fi un catalizator al sacrului.¹²

Potrivit lui Andrzej Tokarczyk, Eliade conturează o viziune optimistă a Noii Renașteri ce se conturează în contemporaneitate și chiar în viitorul apropiat, inspirată, totuși, nu de antichitatea greco-romană, cum se întâmplase în Renașterea care a succedat Evului Mediu, ci de descoperirea și înțelegerea Orientului. Această tendință a fost prezentă și în Polonia anilor '80 și s-a manifestat prin *happening*-uri de stradă, moda de a practica yoga sau interesul pentru ocultism, teozofie. Tokarczyk consideră că acestea nu trebuie să constituie un element permanent și de viitor. Ele au doar rolul de a compensa momentele de hegemonie scientiștă și criză culturală. Tokarczyk contrastează față de viziunea optimistă a lui Eliade cu o convingere pesimistă, potrivit căreia ceea ce urmează nu este o Nouă Renaștere, ci o Nouă Barbarizare a culturii, pierderea obiceiurilor, fuga după bunuri de consum și, pînă la urmă, regres și pierderea patrimoniului cultural.

Se resimte aici ideologia catolică, refuzul amestecării practicilor spirituale camuflete în practicile culturale. Este punctul de pornire al criticii operei eliadești. Andrzej Tokarczyk aduce în discuție și cartea lui Rudolf Otto *Das Heilige* (1917)/ *Sacru: despre elementul irațional din ideea divinului și despre relația lui cu raționalul*, a cărei traducere a apărut în

¹⁰ *Idem*, p. 22.

¹¹ **Andrzej Tokarczyk** s-a născut în 1932, este istoric polonez al religiilor și autor al numeroase cărți din domeniul protestantismului, hinduismului, eshatologiei. Dintre acestea, amintim: *Trzydzieści wyznań/ Treizeci de credințe*, Varșovia, Editura Krajowa Agencja Wydawnicza, 1971, 1987; *Religie współczesnego świata/ Religiile lumii moderne*, Varșovia, Editura Młodzieżowa Agencja Wydawnicza, 1978, 1986; *Tolerancja/ Toleranță*, Varșovia, Editura Młodzieżowa Agencja Wydawnicza, 1979; *Protestantyzm/ Protestantis*, Varșovia, „Iskry”, 1980; *Five centuries of Lutheranism in Poland*, Varșovia, „Interpress”, 1984; *Fünf Jahrhunderte Luthertum in Polen*, Varșovia, „Interpress”, 1984; *Marcin Luter*, Varșovia, Editura Krajowa Agencja Wydawnicza, 1985; *Hinduizm/ Hinduism*, Varșovia, Editura Krajowa Agencja Wydawnicza, 1986; *Czterech jeźdźców Apokalipsy/ Cei patru călăreți ai Apocalipsei*, Varșovia, „Iskry”, 1988; *Ewangelicy polscy/ Evanghelici polonezi*, Varșovia, „Interpress”, 1988; *Jan Kalwin/ Jean Calvin*, Varșovia, Editura Krajowa Agencja Wydawnicza, 1989; *Wymarłe religie świata/ Religiile dispărute ale lumii*, Varșovia: „Libra”, 1991; *Mify o bessmertii. Potustoronnij mir*, Moscova: Progress-Akademia, 1992; *Karaimizm. Saga polskich Karaimów/ Karaimismul. Saga karaimilor polonezi*, Varșovia, Verbinum - Editura Księży Werbistów, 2006; *Adwentyzm. Rzecz o końcu świata/ Adventismul. Despre sfârșitul lumii*, Varșovia, Verbinum - Editura Księży Werbistów, 2009.

¹² Andrzej Tokarczyk, „Między sacrum a profanum”, în revista *Nowe Książki* nr. 4, 1986, p. 9.

Polonia abia după cel de-al Doilea Război Mondial, în anul 1968. Perspectiva exegetului polonez este, așadar, una comparatistă, raportînd teoria despre sacru a lui Eliade la cea dezvoltată de predecesorul său, Rudolf Otto. Cel din urmă a avut o concepție proprie și originală a *sanctumului*, mergînd pe urmele unor autori ca Schleiermacher, Söderblom și Marett, preocupați, de asemenea, de această temă. Tokarczyk este convins că, în domeniul cercetării asupra sacralității, Otto a fost într-o măsură semnificativă, nu doar cronologică, predecesorul lui Eliade. Otto a definit categoriile *sacru* și *profan* și a analizat stările de spirit ale omului credincios. A dat naștere școlii revalorizării sacralității și mitului. Din această școală, pe lângă Leeuw și Mensching, face parte și Eliade. Nu trebuie uitat, însă, că Eliade trasează clar, în debutul cărții *Sacral și profanul*, ceea ce-l diferențiază de omologul său: „După patruzeci de ani, analizele lui Rudolf Otto își păstrează încă valoarea; cititorul va avea doar de profitat citindu-le și meditănd asupra lor. În paginile care urmează, noi ne situăm, însă, într-o altă perspectivă. Am dori să prezentăm fenomenul sacralității în întreaga lui complexitate, nu numai în ceea ce comportă el ca *irațional*. Nu raportul dintre elementele non-rațional și rațional al religiei ne interesează, ci *sacralul în totalitatea lui*. Or, prima definiție ce se poate da sacralului este *aceea că se opune profanului*. Paginile care urmează au drept scop ilustrarea și precizarea acestei opoziții dintre sacru și profan”.¹³ Sinteza dialectică și tensiunile dihotomice sunt, așadar, configurate diferit, ceea ce nu înseamnă că nu există și similitudini între teoriile celor doi cercetători ai sacralului. Andrzej Tokarczyk are meritul de a fi evidențiat aceste raporturi, fiind reticent, totuși, față de pluralismul practicilor spirituale.

BIBLIOGRAPHY

- Czerwiński, Marcin, „Mircea Eliade”, în *Revista Nowe Książki* 3 (1986), pp. 3-4.
Czerwiński, Marcin, *Przyczynki do antropologii współczesnej*, Varșovia, PWN, 1988
Czerwiński, Marcin, „Prefață” la *Sacrum, mit, historia*, Varșovia, Editura PIW, 1993
Eliade, Mircea, *Încercarea labirintului*, traducere de Doina Cornea, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1990
Eliade, Mircea, *Sacral și profanul*, traducere din limba franceză de Rodica Chira, București, Humanitas, 1992
Lovinescu, Monica, *Întrevederi cu Mircea Eliade, Eugen Ionescu, Ștefan Lupașcu și Grigore Cugler*, București, Cartea Românească, 1992
Tokarczyk, Andrzej, „Między sacrum a profanum”, în revista *Nowe Książki* nr. 4, 1986

¹³ Mircea Eliade, *Sacral și profanul*, pp. 12-13.